

بررسی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری روحیه مذهبی در دانش‌آموزان دوره ابتدایی از نظر معاونان پرورشی

رقیه تاجداری^۱ پرورش محمدی قشلاق^{۲*}

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری روحیه مذهبی در دانش‌آموزان دوره ابتدایی از نظر معاونان پرورشی می‌باشد. این پژوهش از نظر هدف به صورت کاربردی، از نظر کنترل محقق بر متغیرهای تحقیق به صورت توصیفی و از نوع پدیدارشناسانه است. جامعه آماری شامل تمامی معاونان پرورشی مدارس ابتدایی می‌باشد. نمونه آماری به صورت هدفمند و حجم نمونه به روش اشباع به تعداد ۲۰ نفر انتخاب شد. داده‌ها به وسیله مصاحبه‌های نیمه‌ساختارمند جمع‌آوری و به روش مقایسه‌ای مداوم مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. یافته‌های حاصل از تحلیل نتایج نشان دادند که از نظر معاونان پرورشی مدارس ابتدایی ارومیه راهکار تقلید از معلم، راهنمایی معلم، اجرای برنامه درسی، طرح کرامت، استفاده از روش‌های تدریس فعال، استفاده از روش تحقیق، اردوهای زیارتی، برگزاری مسابقات مذهبی، داستان‌گویی از زندگی ائمه، دعوت از علمای دینی جهت سخنرانی، الگو بودن والدین، کنترل والدین، میزان اطلاعات دینی والدین، نوع تحصیلات والدین، روابط صمیمی بین والدین و فرزندان، برگزاری مراسم مذهبی به صورت ملی، برنامه‌های تلویزیون، رسانه‌های اینترنتی، نصب پوستر، مبلغان دینی، اجرای نمایش‌های مذهبی، تخصیص منابع، استفاده مناسب از منابع مالی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری روحیه مذهبی در دانش‌آموزان می‌باشند.

واژگان کلیدی: عوامل مؤثر، روحیه مذهبی، معاونان پرورشی

^۱ کارشناسی ارشد، گروه برنامه ریزی درسی، واحد مهاباد، دانشگاه آزاد اسلامی، مهاباد، ایران.

Samimh@yahoo.com

^۲ استادیار، گروه علوم تربیتی، واحد مهاباد، دانشگاه آزاد اسلامی، مهاباد، ایران. (نویسنده مسئول)

alisapari55@yahoo.com

مقدمه

شناختن منبع و سرچشمه ارزش‌های هر جامعه‌ای از مهم‌ترین نیازهای انسان در جهان است. به نقل از ساچمن^۳ و ماتیوز^۴ (۱۹۹۸) این نیاز در تمام دوران‌ها و جوامع مطرح می‌باشد (رابرت^۵، ۱۹۹۲).

در یک نظام آموزشی توجه به ابعاد متفاوت روحیه دان آموزان لازم و ضروری است. از میان ابعاد متفاوت روحیه می‌توان به روحیه سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، دینی و... اشاره نمود (مصباحی، ۱۳۹۶). وضعیت و حیطه هر یک از ابعاد مذکور کاملاً روشن و گویا می‌باشد؛ اما این روشنی در مورد روحیه مذهبی صادق نمی‌باشد. این بُعد علاوه بر وسعت و گستردگی، با نظرات مخالف و موافق زیادی روبه‌رو است. در واقع منبع و سرچشمه ارزش‌های هر جامعه‌ای عبارت است از اعتقادات دینی و مذهبی دربرگیرنده آن جامعه. بدین صورت مشخص می‌شود که داشتن روحیه مذهبی و پیروی از آن از مهم‌ترین نیازهای انسان در جهان است (نصرتی، ۱۳۹۳: ۱).

عوامل مؤثر در تقویت روحیه مذهبی دانش‌آموزان عبارت‌اند از عوامل آموزشگاهی، عوامل خانوادگی، عوامل فرهنگی-اجتماعی و عوامل اقتصادی. عوامل آموزشگاهی متشکل از محتوا و مواد آموزشی، مدیریت و رهبری، دانش‌آموزان، معلمان و روش‌های آموزشی می‌باشد. عوامل خانوادگی متشکل از ۴ الگوی آموزشی خانواده، ارتباطی خانواده، عاطفی خانواده و فکری خانواده می‌باشد. عوامل فرهنگی-اجتماعی متشکل از قوانین و مقررات اجتماعی، نهادهای فرهنگی، مشارکت‌ها و روابط اجتماعی، ارزش‌ها، عادات، آداب و رسوم اجتماعی و رسانه‌های جمعی می‌باشد. در نهایت عوامل اقتصادی متشکل از ۲ مقوله فقر اقتصادی و غنای مفرط اقتصادی می‌باشد (نصرتی، ۱۳۹۳: ۴۷-۴۸).

روحیه مذهبی و باورهای دینی در بیشتر جوامع به‌عنوان یک ارزش مسلم محسوب می‌شوند که دیگر ارزش‌های انسانی را تحت تأثیر قرار می‌دهند. از طرفی هرکدام دانش‌آموزان در آینده، یک خانواده کوچک از یک جامعه بزرگ را خواهند ساخت؛ لذا سلامت روان و باور دینی هریک از آن‌ها زمینه‌ساز رشد و شکوفایی فطرت پاک و خداجوی فرزندان نسل بعدی خواهد شد (نصرتی، ۱۳۹۳: ۶). به عبارت بهتر روحیه مذهبی عبارت است از میزان پیروی از مذهب و نگرش به مذهب. پژوهشگران در روان‌شناسی مذهب معمولاً گرایش مذهبی یا پیروی از مذهب را به‌عنوان یک پدیده چندبعدی در نظر می‌گیرند که عوامل روانی-اجتماعی مشخصی با آن مرتبط هستند. مذهب حقیقتی است که در تمام جنبه‌ها و ابعاد گوناگون زندگی انسان حضور جدی و قابل توجهی دارد. در واقع مذهب مانند علم و فرهنگ جزء مایحتاج زندگی بشر است (جمالی و عباسی، ۱۳۹۱: ۱۷۴).

باید در نظر داشت که دوره ابتدایی مهم‌ترین دوره تحصیل در تمام نظام‌های آموزش و پرورش جهان است؛ زیرا شکل‌گیری شخصیت و رشد همه‌جانبه فرد در این دوره بیشتر صورت می‌گیرد (ساعی و محمدزاده، ۱۳۹۰: ۱۱۱). همچنین نقش کلیدی و مهم معاونین پرورشی در پیشبرد اهداف و دستیابی به نتایج مطلوب در زمینه تربیتی و پرورشی دانش‌آموزان و

³ Sachman

⁴ Mutivas

⁵ Roberts

مدارس، مسئله‌ای روشن و پذیرفته شده‌ای می‌باشد (نجم آرا، ۱۳۹۵: ۶). علاوه بر نقش حساس و حیاتی مربیان و معاونین پرورشی در نظام آموزش و پرورش، این خادمان سهم به‌سزایی جهت هدایت و اداره جریان تکامل و ارتقاء دانش‌آموزان دارند. آن‌ها در ساختن فرهنگ و شخصیت، پرورش استعدادها و اخلاقیات نسل آینده و توالی فرهنگ جامعه پیوسته در تلاش می‌باشد (قائم، ۱۳۶۲: ۲۷۸).

ویلیام جیمز^۶ که پدر روان‌شناسی معاصر شمرده می‌شود، معتقد است که عشق و نیروی مذهبی به وقار، سنگینی، صبر، شکیبایی، اعتقاد و اطمینان در فرد منجر می‌شود. احساسات مذهبی توان وارد کردن نیروی روزافزونی در کار و زندگی شخصی دارند (مصباحی، ۱۳۹۶)؛ لذا با توجه به مطالب مذکور و نقش مربیان پرورشی در آموزش‌های مذهبی دانش‌آموزان، پژوهش حاضر در نظر دارد تا عوامل مؤثر بر شکل‌گیری روحیه مذهبی در دانش‌آموزان دوره ابتدایی را از نظر معاونان پرورشی مورد بررسی قرار دهد. بدین منظور در مصاحبه از معاونان پرورشی که در مدرسه بیشترین وظایف تربیتی را بر عهده دارند، این موضوع بررسی می‌شود؛ لذا سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که عوامل مؤثر بر شکل‌گیری روحیه مذهبی در دانش‌آموزان دوره ابتدایی از نظر معاونان پرورشی چیست؟

روش‌شناسی

این پژوهش از نظر هدف به صورت کاربردی است. بدین صورت که منجر به کشف دانش جدیدی نمی‌شود؛ بلکه باعث تقویت یک دانش جدید می‌شود (محمد پور، ۱۳۹۶). از نظر کنترل پژوهشگر بر متغیرهای تحقیق غیرآزمایشی، روش تحقیق به صورت کیفی و از نوع پدیدارشناسی بود. دلیل گزینش روش پدیدارشناسی^۷ بدین جهت است که افراد بر پایه فرض منطقی، بهترین مرجع برای توصیف موقعیت، احساس و تجربه با واژگان شخصی سازی شده خود هستند. به عبارت دیگر براساس اهدافی که پژوهشگران به دنبال کشف آن بودند، جستجوی پاسخ سؤال اصلی پژوهش از میان تجربیات زیست افراد مورد مصاحبه صورت گرفت؛ چراکه غنی‌ترین اطلاعات در این پژوهش از طریق تحقیق فنومنولوژیک فراهم می‌شوند (عابدی، ۱۳۸۸). پدیدارشناسی از نظر لغوی عبارت است از مطالعه پدیده‌ها از هر نوع و توصیف آن‌ها با در نظر گرفتن نحوه بروز تجلی آن‌ها. قبل از هرگونه ارزش‌گذاری، تأویل یا قضاوت ارزشی پدیدارشناسی اساساً مطالعه تجربه زیست یا جهان زندگی است. پدیدارشناسی به جهان چنان که به وسیله یک فرد زیسته می‌شود توجه دارد؛ نه جهان یا واقعیتی که چیزی جدای از انسان باشد (امامی سیگارودی و همکاران، ۱۳۹۱: ۵۷).

^۶ William James

^۷ Phenomenological

جامعه آماری پژوهش حاضر شامل تمامی معاونان پرورشی مدارس ابتدایی شهر ارومیه بود که تعداد آن‌ها بنا به گزارش سازمان آموزش و پرورش ۲۳۴ نفر می‌باشد (آموزش و پرورش ارومیه، سال تحصیلی ۹۷-۹۸). تفکیک آن‌ها به صورت زن و مرد و ناحیه آموزش و پرورش در جدول شماره (۱) قابل مشاهده می‌باشد.

جدول ۱: تفکیک جامعه آماری

جنسیت ناحیه	ناحیه ۱	ناحیه ۲
مرد	۴۴	۷۲
زن	۵۳	۷۵

حجم نمونه آماری به روش اشباع انتخاب شد. در هر مرحله‌ای که پژوهشگر به غنای داده‌ها^۸ دست یافت، کار نمونه‌گیری متوقف شد. به عبارت بهتر پس از چند مصاحبه با مشارکت‌کنندگان و تجزیه و تحلیل آن‌ها، هنگامی که دیگر با مصاحبه اطلاعات جدیدی به دست نیاید و داده‌های گردآوری شده شامل تکرار داده‌های پیشین باشند، اشباع داده‌ها حاصل می‌شود. در پژوهش‌های کیفی^۹ اشباع داده‌ها نشانه کفایت حجم نمونه است. اشباع داده‌ها در تحقیق کیفی هنگامی به دست می‌آید که داده‌ها تکراری شده و کد تازه‌ای به دست نیاید. در واقع در تحقیقات کیفی تمرکز بیشتر بر اطلاعات به دست آمده از موقعیت یا واقعه است؛ نه اندازه نمونه (رنجبر و همکاران، ۱۳۹۱).

روش نمونه‌گیری پژوهش حاضر به روش هدفمند بود. پژوهشگر با مراجعه به مدارس، معاونینی که دارای حداقل ۴۰ سال سن، مدرک لیسانس و ۱۰ سال سابقه کار معاونت بودند را برای امر تحقیق انتخاب کرد.

این تحقیق از نوع تحقیق‌های کاربردی می‌باشد. برای گردآوری داده‌ها از روش میدانی و برای گردآوری اطلاعات و مبانی نظری و تجربی پژوهش از روش کتابخانه‌ای بهره‌گرفته شد. همچنین برای جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته استفاده شد؛ بدین صورت که پس از ارائه توضیحات لازم برای افراد، بیان اهداف پژوهش و ارائه اطمینان کامل جهت محفوظ ماندن اطلاعاتی شخصی مصاحبه‌شونده مانند نام، زمان انجام مصاحبه با هر فرد به صورت توافقی مشخص گردید. برای گردآوری داده‌ها از مصاحبه نیمه‌ساختارمند و پرسش‌های باز استفاده شد. به عبارت بهتر جهت دست یافتن به هدف‌های پژوهش از مصاحبه‌های کیفی نیمه‌ساختاریافته و عمیق با نمونه‌های آماری استفاده گشت.

به منظور دقت و روایی یافته‌های به دست آمده از روش مصاحبه و در صورت لزوم تکرار تعدادی از مصاحبه‌ها، نظرات تکمیلی مصاحبه‌شونده‌ها مورد استفاده قرار گرفتند. میزان ارتباط، درگیری عمیق و تجارب قبلی پژوهشگر با موضوع پژوهش و مشارکت‌کنندگان می‌تواند بر مقبولیت داده‌ها دلالت کند. در پژوهش حاضر سعی شد که ۳ معیار موثق بودن داده‌های کیفی و تجزیه و تحلیل آن‌ها یعنی باورپذیری، قابلیت تصدیق و قابلیت انتقال مورد نظر قرار بگیرند. پژوهشگر در این مطالعه تلاش خواهد کرد که با دقت در فرایند گردآوری داده‌ها از هر نوع سوگیری اجتناب نماید. بدین جهت برای موثق نمودن مطالب،

⁸ Data richness

⁹ Qualitative

پس از دسته‌بندی مطالب چندین مرتبه به صحبت‌های شرکت‌کنندگان مراجعه شد. همچنین به‌جهت روایی داده‌ها پس از انجام مصاحبه و استخراج داده‌ها و کدگذاری آن‌ها، مجدداً به تک‌تک نمونه‌ها مراجعه و موافقت آن‌ها با برداشت پژوهشگر از مطالب بررسی شده و مطالب مبهم احتمالی مورد بحث و شفاف‌سازی قرار گرفت. از این طریق توافق و تأیید نمونه‌ها به دست آمد.

جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مقایسه‌ای مداوم (استراوس و کوربین^{۱۰}، ۱۹۹۸، به نقل از محمد پور، ۱۳۹۶) استفاده شد. در این روش گردآوری و تحلیل داده‌ها هم‌زمان صورت می‌گیرد. بدین صورت که پس از تبدیل محتوای فایل‌های صوتی مصاحبه‌ها به محتوای نوشتاری، به تحلیل محتوای آن‌ها اقدام شده و مباحث طرح‌شده از سوی مصاحبه‌شوندگان در راستای سؤالات تحقیق مقوله‌بندی شدند. در واقع پژوهشگر ابتدا داده‌ها را خط‌به‌خط خوانده و شناسه‌های باز (که همان واژگان خود مشارکت‌کنندگان هستند) را استخراج نمود. سپس شناسه‌های حاصل با کدهای پیشین مورد مقایسه قرار گرفتند. پژوهشگر شناسه‌هایی را که از نظر مفهومی همانند یکدیگر بودند، در یک طبقه جای داده و به تدریج طبقه‌ها شکل گرفتند. طبقه‌ها نیز با یکدیگر مقایسه شدند. در صورت نیاز با یکدیگر ادغام شده یا در برخی موارد یک طبقه به دو یا چند طبقه تفکیک شد یا محل یک شناسه از یک طبقه به طبقه دیگر تغییر پیدا کرد تا در نهایت طبقه‌های محوری پدیدار شدند.

یافته‌ها

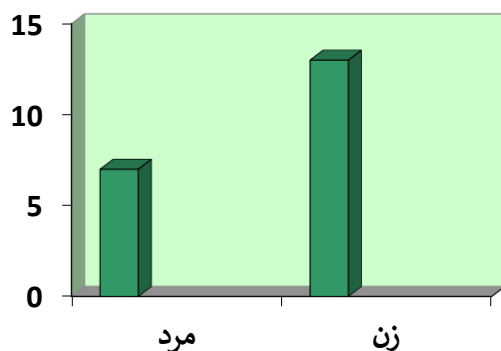
با توجه به اینکه معاونان پرورشی مصاحبه‌شونده متشکل از زنان و مردان بودند؛ لذا نمونه آماری به صورت زن و مرد تفکیک شدند. این اطلاعات در جدول شماره (۲) قابل مشاهده می‌باشند.

جدول ۲: تفکیک افراد مصاحبه شده از نظر جنسیت

جنسیت	فراوانی	درصد فراوانی
زن	۱۳	۶۵
مرد	۷	۳۵
کل	۲۰	۱۰۰

طبق اطلاعات جدول شماره (۲) مشاهده می‌شود که بیشتر افراد مصاحبه‌شونده خانم (۶۵ درصد) و ۳۵ درصد مصاحبه‌شوندگان آقایان هستند. در شماره (۱) تفکیک فراوانی نمونه آماری برحسب جنسیت قابل مشاهده می‌باشد.

¹⁰ Strauss & Corbin

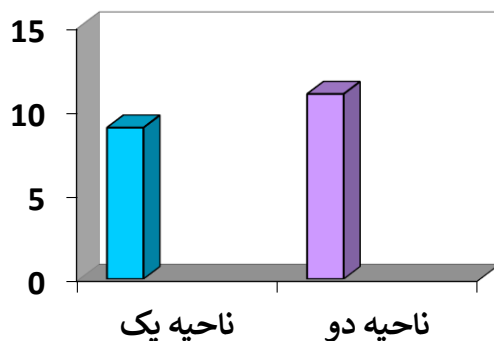
نمودار ۱: توصیف افراد مصاحبه شده از نظر جنسیت

با توجه به اینکه معاونان پرورشی از دو ناحیه یک و دو شهر ارومیه انتخاب شده‌اند، در جدول شماره (۲) تفکیک افراد مصاحبه‌شونده از نظر ناحیه قابل مشاهده می‌باشد.

جدول ۲: تفکیک افراد مصاحبه‌شونده از نظر ناحیه

نمونه	فراوانی	درصد
ناحیه یک	۹	۴۵
ناحیه دو	۱۱	۵۵
کل	۲۰	۱۰۰

بررسی اطلاعات جدول شماره (۲) نشان می‌دهد که از بین معاونان پرورشی دوره ابتدایی که با آن‌ها مصاحبه شده، ۹ معاون از ناحیه یک و ۱۱ معاون از ناحیه دو هستند. در نمودار شماره (۲) تفکیک معاونین از نظر ناحیه قابل مشاهده می‌باشد.

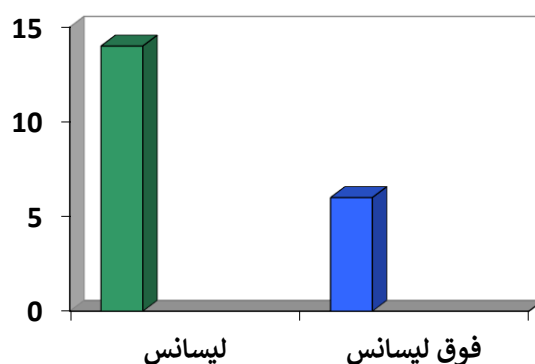
نمودار ۲: توصیف افراد مصاحبه‌شونده از نظر ناحیه

با توجه به اینکه معاونان پرورشی مصاحبه‌شونده دارای تحصیلات متفاوت می‌باشند، در جدول شماره (۳) تفکیک افراد مصاحبه‌شونده از نظر تحصیلات قابل مشاهده می‌باشد.

جدول ۳: تفکیک افراد مصاحبه‌شونده از نظر تحصیلات

نمونه	فراوانی	درصد
لیسانس	۱۴	۷۰
فوق لیسانس	۶	۳۰
کل	۲۰	۱۰۰

بررسی اطلاعات جدول شماره (۳) نشان می‌دهد که از بین معاونان پرورشی دوره ابتدایی که با آن‌ها مصاحبه شده، ۱۴ معاون دارای مدرک لیسانس و ۶ معاون دارای مدرک فوق لیسانس هستند. در نمودار شماره (۳) تفکیک معاونین از نظر تحصیلات قابل مشاهده می‌باشد.

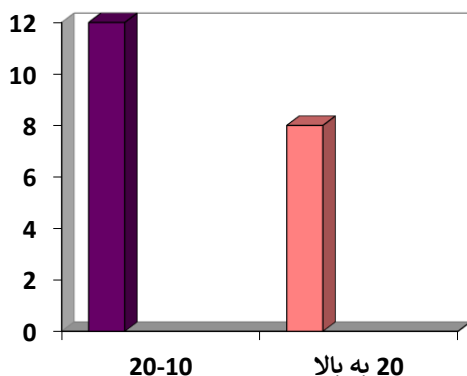
نمودار ۳: توصیف معاونین پرورشی از نظر تحصیلات

با توجه به اینکه معاونان پرورشی مصاحبه‌شونده دارای سابقه تدریس متفاوت (با توجه به شرایط گزینش نمونه تعیین شده بیش از ۱۰ سال) می‌باشند، در جدول شماره (۴) تفکیک افراد مصاحبه‌شونده از نظر تحصیلات قابل مشاهده می‌باشد.

جدول ۴: تفکیک افراد مصاحبه‌شونده از سابقه خدمت

نمونه	فراوانی	درصد
۲۰-۱۰	۱۲	۶۰
۲۰ سال به بالا	۸	۴۰
کل	۲۰	۱۰۰

بررسی جدول شماره (۴) نشان می‌دهد که از بین معاونان پرورشی مصاحبه‌شونده دوره ابتدایی، ۱۲ معاون دارای سابقه خدمت ۱۰ الی ۲۰ سال و ۸ معاون دارای سابقه خدمت ۲۰ سال به بالا هستند. در نمودار شماره (۴) تفکیک معاونین از نظر تحصیلات قابل مشاهده می‌باشد.

نمودار ۴: توصیف معاونین پرورشی از نظر سابقه خدمت

اکنون با توجه به اطلاعات به دست آمده به بررسی پاسخ سؤالات پژوهش پرداخته می‌شود:

۱) عوامل آموزشی مؤثر بر شکل‌گیری روحیه مذهبی دانش‌آموزان دوره ابتدایی از نظر معاونان پرورشی چیست؟

یافته‌های سؤال اصلی پژوهش حاضر نشان دادند که از نظر که مربیان پرورشی مصاحبه‌شونده، عوامل آموزشی مؤثر بر شکل‌گیری روحیه مذهبی در دانش‌آموزان دوره ابتدایی عبارت‌اند از آشنایی با راهکار تقلید از معلم راهنمایی، اجرای برنامه درسی، طرح کرامت، استفاده از روش‌های تدریس فعال، استفاده از تحقیق، اردوهای زیارتی، برگزاری مسابقات مذهبی، داستان‌گویی از زندگی ائمه، دعوت از علمای دینی جهت سخنرانی. معاونان پرورشی در پژوهش حاضر به مسائل بسیار کاربردی اشاره کردند که اهمیت توجه به مسائل مذهبی در مدارس را به خوبی نشان می‌دهند. در تبیین نتیجه حاصل می‌توان مطرح کرد که دانش‌آموزان بیشتر وقت خود را در طول سال تحصیلی در مدرسه می‌گذرانند؛ لذا محیط مدرسه بیشترین تأثیر را بر آن‌ها می‌گذارد. در واقع دانش‌آموزان دوره ابتدایی براساس ویژگی‌های خاص خود، الگوپذیری بیشتری در مدرسه دارند. همین مسئله باعث می‌شود که مسائل تربیتی در دوره ابتدایی بسیار مهم باشند؛ به طوری که در برخی از کشورها سه سال اول ابتدایی را تنها به آموزش مسائل اخلاقی می‌پردازند. در کشور ما نیز با توجه به تهاجم‌های فرهنگی موجود و با در نظر گرفتن اهمیت روحیه مذهبی دانش‌آموزان در حفظ جامعه اسلامی، ارتقای روحیه مذهبی آن‌ها بسیار اهمیت دارد. معاونان پرورشی که با هدف تربیت دانش‌آموزان در مدارس حضور دارند، وظیفه بسیار مهمی در این زمینه بر عهده داشته که باید برنامه‌ریزی‌های لازم در این زمینه صورت گیرد.

۲) عوامل خانوادگی مؤثر بر شکل‌گیری روحیه مذهبی در دانش‌آموزان دوره ابتدایی از نظر معاونان پرورشی چیست؟

یافته‌های سؤال دوم پژوهش نشان دادند که از نظر مربیان پرورشی مصاحبه‌شونده، عوامل خانوادگی مؤثر بر شکل‌گیری روحیه مذهبی در دانش‌آموزان دوره ابتدایی عبارت‌اند از آشنایی با الگو بودن والدین، کنترل والدین، میزان اطلاعات دینی والدین، نوع تحصیلات والدین، روابط صمیمی بین والدین و فرزندان. در تبیین نتیجه حاصل می‌توان مطرح کرد که خانواده مهم‌ترین عنصر در تربیت فرزندان است. فرزندان نه تنها توسط پدر و مادر تربیت می‌شوند؛ بلکه پدر و مادر را به‌عنوان الگوی خود در نظر گرفته و تمامی کارهای آن‌ها را منعکس می‌کنند. همین امر باعث می‌شود که علی‌رغم آموزش دینی در مدارس، تفاوت‌هایی در رفتارهای دانش‌آموزان با الگوی دینی دیده شود. در واقع خانواده‌هایی که دارای مشکلات اخلاقی هستند یا اعتقادات ضعیفی دارند، معمولاً کودکان معتقدی تربیت نمی‌کنند. به نظر می‌رسد که جهت شکل‌گیری روحیه مذهبی در دانش‌آموزان، لازم است که والدین طی برنامه‌هایی اطلاعات مذهبی بیشتری پیدا کنند.

۳) عوامل فرهنگی اجتماعی مؤثر بر شکل‌گیری روحیه مذهبی در دانش‌آموزان دوره ابتدایی از نظر معاونان پرورشی چیست؟

یافته‌های سؤال سوم پژوهش نشان دادند که از نظر مربیان پرورشی مصاحبه‌شونده، عوامل فرهنگی اجتماعی مؤثر بر شکل‌گیری روحیه مذهبی در دانش‌آموزان دوره ابتدایی عبارت‌اند از برگزاری مراسم مذهبی به‌صورت ملی، برنامه‌های تلویزیونی، رسانه‌های اینترنتی، نصب پوستر و مبلغان دینی، اجرای نمایش‌های مذهبی. در تبیین نتیجه می‌توان مطرح کرد که در هر جامعه، برنامه‌های اجتماعی وجود دارد که توسط تمام مردم با شوق و اشتیاق برگزار می‌شوند. این برنامه‌ها ریشه در فرهنگ و هویت هر جامعه داشته و اصالت آن را نشان می‌دهند. در جامعه ما نیز که با فرهنگ اسلامی درآمیخته است، مراسم مختلف مذهبی با حضور همه مردم برگزار می‌شوند؛ مانند ده شب ماه محرم، مراسم شب‌های قدر، مراسم نیمه شعبان، عید مبعث و مولودی‌های متفاوت که همگی آن‌ها با حضور گسترده و شوق و ذوق مردم به‌صورت خودجوش برگزار می‌شوند. در این پژوهش نیز مشخص شد که از نظر معاونان پرورشی مدارس ابتدایی شهر ارومیه عوامل فرهنگی اجتماعی موجود در جامعه می‌تواند بر شکل‌گیری روحیه مذهبی در دانش‌آموزان مؤثر باشد.

۴) عوامل اقتصادی مؤثر بر شکل‌گیری روحیه مذهبی در دانش‌آموزان دوره ابتدایی از نظر معاونان پرورشی چیست؟

یافته‌های سؤال چهارم پژوهش نشان دادند که از نظر مربیان پرورشی مصاحبه‌شونده، عوامل اقتصادی مؤثر بر شکل‌گیری روحیه مذهبی در دانش‌آموزان دوره ابتدایی عبارت‌اند از تخصیص منابع و استفاده مناسب از منابع مالی. در تبیین نتیجه حاصل می‌توان مطرح کرد که برای هر کاری وجود منابع اقتصادی لازم می‌باشد. فرقی ندارد که منابع مالی از طرف مردم یا دولت تأمین شود؛ به‌هرحال برای به‌انجام رساندن کاری باید هزینه‌هایی خرج شود. در پژوهش حاضر نیز مشخص شد از نظر معاونان پرورشی دوره ابتدایی شهر ارومیه، باید منابع مالی بیشتری برای شکل‌گیری روحیه مذهبی در دانش‌آموزان در نظر گرفته شود؛ زیرا دانش‌آموزان، آینده‌سازان جامعه هستند. همچنین باید برای آنکه آینده‌ای اسلامی، مذهبی و هماهنگ با آرمان‌های انقلاب اسلامی داشته‌باشیم، برنامه‌ریزی و تلاش‌های لازم صورت گیرد.

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به بررسی‌ها و تحلیل‌های صورت گرفته به‌طور خلاصه می‌توان مطرح کرد که از نظر معاونان پرورشی مدارس ابتدایی شهر ارومیه راهکار تقلید از معلم، راهنمایی معلم، اجرای برنامه درسی، طرح کرامت، استفاده از روش‌های تدریس فعال، استفاده از روش تدریس پروژه (تحقیق)، اردوهای زیارتی، برگزاری مسابقات مذهبی، انتخاب دانش‌آموزان نمونه دینی، داستان‌گویی از زندگی ائمه، دعوت از علمای دینی جهت سخنرانی، الگو بودن والدین، کنترل والدین، میزان اطلاعات دینی والدین، نوع تحصیلات والدین، روابط صمیمی بین والدین و فرزندان، برگزاری مراسم مذهبی به‌صورت ملی، برنامه‌های تلویزیون، رسانه‌های اینترنتی، نصب پوستر، مبلغان دینی، اجرای نمایش‌های مذهبی، تخصیص منابع، استفاده مناسب از منابع مالی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری روحیه مذهبی در دانش‌آموزان می‌باشند.

در تبیین نتیجه حاصل می‌توان مطرح کرد که عوامل مؤثر در تقویت باورهای دینی دانش‌آموزان عبارت‌اند از عوامل آموزشی، عوامل خانوادگی، عوامل فرهنگی اجتماعی و عوامل اقتصادی (نصرتی، ۱۳۹۳: ۳۲). تمام آن‌ها جزء عوامل ضروری و مهمی هستند که باید در جهت تقویت روحیه مذهبی دانش‌آموزان جهت‌دهی شوند؛ برای مثال در یک مدرسه باید فرهنگ اسلامی به دانش‌آموزان آموزش داده‌شود. همچنین جشن‌ها و مراسم مدرسه باید با فرهنگ دینی همسو باشد. نمی‌توان انتظار داشت که با ترویج فرهنگ غربی و پخش آهنگ‌های غیراخلاقی در مدرسه، دانش‌آموزان مجذوب فرهنگ اسلامی شوند. امروزه بخش کثیری از مدارس غیرانتفاعی بسیاری از مسائل اخلاقی را رعایت نمی‌کنند؛ برای مثال در مولودی‌ها به اسم جشن مذهبی، فرهنگ غربی را ترویج می‌کنند که این آفت مهم برای جامعه اسلامی می‌باشد. دانش‌آموزان، آینده ایران را خواهند ساخت؛ لذا اگر با فرهنگ غربی پرورش یابند، آینده انقلاب اسلامی با خطر مواجه خواهد شد. از طرفی محیط خانه و خانواده از مهم‌ترین عرصه‌های تربیتی فرزندان می‌باشد. والدین الگوی فرزندان هستند. آنان معتقدند می‌توانند فرزندان معتقدی پرورش دهد. این عامل نیز از عوامل اصلی شکل‌گیری روحیه مذهبی دانش‌آموزان است. همچنین عوامل فرهنگی اجتماعی و عوامل اقتصادی از دیگر عوامل مؤثر بر شکل‌گیری روحیه مذهبی در دانش‌آموزان می‌باشند؛ زیرا هنگامی که یک دانش‌آموز در فضای دینی تربیت می‌شود، خودبه‌خود براساس آموزه‌های دینی به‌صورت انسانی امیدوار بار می‌آید که دچار یأس و سرخوردگی نمی‌شود. اگر هزینه‌های ایجاد فضای دینی تأمین نباشد، نمی‌توان در تحقق این امر مهم موفق بود. در پژوهش حاضر مشخص شد معاونان پرورشی به عوامل بسیاری اشاره کردند که همگی آن‌ها زیرمؤلفه‌های ۴ عامل آموزشی، خانوادگی، فرهنگی اجتماعی و اقتصادی هستند. مؤلفه‌های مذکور می‌توانند زمینه‌ساز پرورش و تربیت دینی دانش‌آموزان باشند. البته معاونین به علت آشنایی به رسالت خود در مدارس، عوامل آزمایشگاهی بیشتری را نسبت به سایر عوامل بیان کردند که این نباید باعث احساس عدم‌اهمیت دیگر عوامل شود.

فهرست منابع فارسی

- آذربایجانی، مسعود. (۱۳۸۶). پرسشنامه خودشناسی بس اساس جهت‌گیری مذهبی اسلامی. مقیاس سنجش دیندازی - فسم تجدید نظرس شده، پرسشنامه وان.
- آذربایجانی، مسعود. (۱۳۹۲). تهیه و ساخت آزمون جهت‌گیری مذهبی با تکیه بر اسلام. قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه
- آصفی، آصفه. (۱۳۸۲). بررسی تفاوت نظام ارزش‌های نوجوانان و پدران و مادران. تهران: نشر انجمن مل اولیا و مربیان
- امامی سیگارودی، عبدالحسین؛ دهقان نیری، ناهید؛ رهنورد، زهرا و نوری سعید، علی. (۱۳۹۱). روش‌شناسی تحقیق کیفی: پدیدارشناسی. پرستاری و مامایی جامع‌نگر، ۲۲(۶۸)، ۶۳-۵۶.
- بخشنده، طاهره. (۱۳۹۰). مقایسه میزان هوش هیجانی، باورهای مذهبی و سازگاری اجتماعی در دانش‌آموزان دبیرستان‌های تیزهوش و عادی شهر شیراز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.
- جمالی، طیبه و عباسی، رضوان. (۱۳۹۱). بررسی رابطه جهت‌گیری مذهبی و شادکامی در دانشجویان دانشگاه پیام نور. مجموعه همایش، اولین کنگره بین‌المللی فرهنگ و اندیشه دینی.
- جهانگرد، یدالله. (۱۳۸۶). نقش خانواده و مدرسه و سایر نهادهای اجتماعی در تعلیم و تربیت. مجله پیوند، ۵۷-۵۲.
- حسین زاده، داوود، عزیزی و شوقی. (۱۳۹۱). بررسی تقویت و تحکیم هویت دینی دانش‌آموزان دوره متوسطه آموزش و پرورش اسلام‌شهر، مجله پژوهش‌های اعتقادی کلامی (علوم اسلامی)، ۲(۶)، ۷۳-۵۳.
- تقوی نسب، نجمه. (۱۳۸۸). بررسی عوامل مؤثر بر نوآوری در تربیت دینی از دید مربیان پرورشی شهر شیراز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان.
- دانشگر، سعید. (۱۳۸۱). بررسی زمینه‌های آموزشی آسیب‌پذیری تربیت دینی دانش‌آموزان از دیدگاه دبیران دینی و قرآن و مربیان پرورشی مقطع متوسطه شهر شیراز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان.
- دستغیب، سید عبدالحسین. (۱۳۸۵). ایمان. تنظیم و تصحیح سید محمد هاشم دستغیب، شیراز: کتابخانه مسجد جامع عتیق شیراز.
- داوودی، محمد. (۱۳۸۴). نقش معلم در تربیت دینی. قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه.
- داوودی، شفیقه. (۱۳۹۵). رابطه گرایش‌های مذهبی و هوش معنوی با انگیزه پیشرفت در دانش‌آموزان. فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی، ۸، ۳۲-۱۸.
- رجبی، سوران؛ دیره، عزت و سالالی، سکینه. (۱۳۹۰). پیش‌بینی نفوذپذیری اخلاقی بر اساس جهت‌گیری مذهبی و سرسختی روان‌شناختی. اولین کنگره بین‌المللی فرهنگ و اندیشه دینی. ۳۲۲-۳۳۴.

- رضایی، نسرین. (۱۳۹۷). ارزیابی اثربخشی مدارس قرآنی دوره ابتدایی از نظر رشد اخلاقی، هوش معنوی و روحیه مذهبی در بین دانش‌آموزان دختر پایه ششم شهرستان ارومیه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارومیه.
- ریتزر، جورج. (۱۳۹۱). نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر. ترجمه محسن ثلاثی، تهران: نشر علمی.
- زارعی، عبد الرسول. (۱۳۸۶). بررسی رابطه بین انواع سبک تفکر و نوآوری سازمانی مدیران مدارس متوسطه شهر شیراز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.
- سبحانی تبریزی، جعفر. (۱۳۹۰). اصول عقاید اسلامی و نگاهی به زندگانی پیشوایان معصوم. قم: موسسه امام صادق (ع).
- سراج زاده، سید حسین. (۱۳۸۹). چالش‌های دین و مدرنیته. مباحثی جامعه‌شناختی در دین‌داری و سکولار شدن. تهران: طرح نو.
- شعاری نژاد، علی‌اکبر. (۱۳۸۴). فرهنگ اصطلاحات تربیتی، جامعه‌شناختی، روان‌پزشکی، روانشناسی، روانکاوی و فلسفه. تهران: نشر حقیقت.
- شعاری نژاد، علی‌اکبر. (۱۳۸۵). فرهنگ علوم رفتاری. تهران: انتشارات امیرکبیر.
- قدمعلی، زینب. (۱۳۹۲). بررسی رابطه علاقه اجتماعی با نگرش مذهبی در دانشجویان دختر و پسر فنی و علوم انسانی دانشگاه‌های تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- کیانی، اردشیر. (۱۳۸۹). برنامه‌ریزی تحصیلی ویژه دانش‌آموزان. تهران: ورای دانش.
- عباسی، حاجعلی. (۱۳۹۳). بررسی رابطه اهمال‌کاری تحصیلی با سلامت روان‌شناختی و پیشرفت تحصیلی در بین دانشجویان دانشگاه فرهنگیان در شهرستان ارومیه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارومیه.
- مصباحی، مریم. (۱۳۹۶). بررسی رابطه میزان اجتماعی شدن، جهت‌گیری مذهبی و تمایل به برنامه‌ریزی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایه سوم ابتدایی شهرستان ارومیه در سال تحصیلی ۹۶-۱۳۹۵. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارومیه.
- نجاتی، عثمان. (۱۳۸۴). قرآن و روان‌شناسی. ترجمه عباس عرب، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
- نصرتی، فاطمه. (۱۳۹۳). شناسایی عوامل مؤثر بر تقویت باورهای دینی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهرستان نجف‌آباد از دیدگاه دبیران دینی و مشاوران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه اصفهان.
- یوآخیم واخ. (۱۳۹۰). جامعه‌شناسی دین. ترجمه جمشید آزادگان، تهران: سمت.

فهرست منابع انگلیسی

- Holder, Mark D. (2008). Spirituality, Religiousness, and Happiness in Children Aged 8–12 Years. *Pastoral Psychology*, 50, 191–195.
- Knotten, V. (2017). Learning across disciplines – Use of the Constant Comparative Method. In 9th Nordic Conference on Construction Economics and Organization. Göteborg, SWEDEN.
- McGinn, N. F. Borden A. m. (1995). Framing Question, Constructing Answers: Linking Research with Educational policy For Developing countries: Cambridge, MA, Harvard university press, 56
- Roberts. K. A. (1992), A Sociological overview: mental health implications of religio-cultural megutrends in the united state. In Pergament, K. T. Maton, I and Hess, R. E. (Editors). Religion and Prevention in Mental Health, Haworth press Inc.
- Tsang, J. A, McCullough. M. E. (2003), Measuring religious constructs: A hierarchical approach to construct organization and scale selection. In S. J. Lopez C. R. Snyder (Eds). Positive psychological assessment: A handbook of models and measures, Washington, D.C.: American Psychological Association, p. 345-360.